

hDr. Miroslav Purkrábek, CSc.

MÁME DOBRĚ VYBRANÉ A USPOŘÁDANÉ POZNATKY PRO HARMONICKÝ A TVOŘIVÝ ROZVOJ OSOBNOSTI?

Něco se děje s poznatký. A něco se děje s lidmi, kteří si je mají osvojit.

Na pozadí informační exploze, prudkého vpádu vědy, techniky a kultury do našeho života, si stále obtížněji představujeme harmonicky rozvinutého člověka. Snad jako ideál. Ale pak si říkáme: Ať sem ten ideální člověk přijde a zkusí být zaměstnán jako chemik, zootechnik, projektant či pilot. Harmonie se v praxi začne zužovat na specializaci a sem tam zbude něco na nějakou zálibu - motorismus, sport, zahrádku.

Utěšujeme se, že třeba další generace nebude už tak jednostranná.

A co člověk uprostřed našeho bouřlivého politického života, mezi troskami minulého ekonomického systému a nezralými výhonky trhu, mezi novými informacemi a dezinformacemi, aniž ještě odvykl strachu z neznámého, aniž si osvojil sebevědomí, rozhled a odvahu i etiku občanské samostatnosti? I tomu schází mnohé, co by měl vědět, v jaké společnosti má žít, jak jí má rozumět. Zdá se, že jen málokdo je celý. Jakoby se lidé rozkouskovali, třísili - bije se v nich něco minulého, něco přítomného a touha po něčem, co tu ještě není. Zažíváme to jako občané, jako rodiče, jako učitelé, jako studenti, jako vojáci, prostě v každé roli a profesi. Dovolí ještě naše doba, abychom ji prožili jako integrovaní lidé, jako celistvé nerozervané osobnosti? Nezáleží to tak trochu i na nás? Chceme to? Zdá se, že ano. Proč se tolik našich současníků zajímá o nejrůznější metody nabývání duševní rovnováhy? Proč závidíme obyvatelům na západ od našich hranic jejich klid a radost ze života? Prožívají své životní problémy ve větší vyrovnanosti než my. Mají větší cit pro to, co je pro ně důležité a co ne, i v nelehkých životních situacích.

Chci se zamyslet nad tím, zda je všechno v pořádku s poznatký a informacemi, které si opatřujeme a dostáváme, od raného dětství až po dospělý věk. Víme, že rozvoj naší osobnosti nezávisí jen na nich.

Nemalou úlohu tu má citová výchova a zkušenosti, rozvoj vztahů mezi lidmi, schopnost sebeřízení, hodnotová orientace každého z nás a také naše tvořivé schopnosti a životní šance. Chceme na tomto místě upozornit na úlohu poznatků, na způsob, jak se jich zmocňujeme a jak je dostáváme. Tím bychom měli začít, abychom se vyznali ve svém citovém životě, ve vztazích k lidem, v metodách sebeovládání, abychom věděli, co je a není pro nás důležité a abychom poznali, jakým směrem soustředit své tvořivé síly.

Než si odpovíme, čím může dobré uspořádání a výběr poznatků přispět k integritě naší osobnosti, položíme si otázku. Proč se má člověk harmonicky rozvíjet? Snad jen jako moderní protějšek starořecké kalokagathie, souladu krásy a dobra, ideálu mužné dokonalosti?

Možná něco z těchto dávných ideálů zůstává. V současné době jsou však důležité i praktické potřeby. Harmonicky se nerozvíjející člověk v moderní době totiž velmi těžko obstojí. Naráží i těžkosti, bariéry. Není schopen žít plnohodnotný život. Někdo podstatného mu utíká.

A za vším tím jsou poznatky, informace.

I dnes, a to často komplikovaně, na nás doráží nutnost nejen se vyznat v aktuálních situacích, ale vědět, jaký smysl mají věci, jich se zúčastňuji, jež tvořím, s nimiž se potýkám. Musím vědět něco, co mne přesahuje, co mne spojuje s kulturou, s ději, jež se odehrávají dávno, či daleko ode mne a s věcmi, jež teprve mohou nastat.

Jako otcové jsme léta měli možnost sledovat, co a jak se učí na základní, střední a vysoké škole naši mladí lidé.

Že by tohle byla cesta k harmonickému rozvoji? Učebnice by se daly lehce sestavit dle podoby encyklopedií. Tohle všechno musí mladí lidé znát. A znají?

Ti pilnější si to asi zapamatují a dokáží reprodukovat ke zkouškám. Připustíme i, že si to zapamatují na celý život. Vystačí s tím? Dalo to základ jejich harmonickému rozvoji? A co současní dospělí? Například třicetiletí, čtyřicetiletí? Prožijí ještě dobrou polovinu života v světě, který bude plný věcí, o nichž se ve škole neučili.

Mnozí z nich budou muset výrazně změnit povahu své práce. Budou pracovat s jinými stroji, nástroji a zařízeními, s jinými hmotami, v jiných pracovních kolektivech, v jiném prostředí. Ti, kdo byli úzce specializováni, budou muset ovládnout zcela nová povolání. A není to nějaká hudba budoucnosti, ale začínající přítomnost. Svědčí o tom modernizace a rekonstrukce, budování integrovaných výrobních úseků, robotizace a automatizace.

Ještě se vyskytují lidé se "zlatými rukama" a dodejme také s "kouzelnou hlavou". Kterí ne jen sáhnou, to umějí; co dostanou k řešení, vyřeší. Říká se, že univerzální řemeslná dovednost je naše česká tradiční přednost. Nechceme naříkat, že už jí ubývá, nechceme zkoumat, kolik dnešních specialistů se vyzná v základech něčeho jiného.

Jde nám o něco jiného. Proč tohle lidé dokázali? Kdo a jak je připravil? Daly jim ve všech těchto oborech, ve kterých se vyznají, poznatky hory učebnic?

Oni sami by jistě odpověděli, že ne, že tak to nebylo. Prostě, že to viděli a pochopili, jak se to dělá.

Proč to mohli pochopit?

Tady jsme u jádra věci. Osvojili si totiž univerzální řemeslné či jiné myšlení, a to byl klíček, který jim otevíral dveře i k jiným oborům.

Ti lidé zpravidla našli v sobě schopnost orientovat se pomocí metody, kterou virtuózně ovládli, i v situacích, které byly pro ně nové a neobvyklé.

Klademe dnes důraz na to, aby byl člověk vybaven univerzálním myšlením, a to v těch okruzích oborů, které ve svém životě bude potřebovat?

A chceme-li uvažovat o poznatkovém základu harmonického rozvoje člověka, dáváme mu univerzální myšlení v těch oblastech života, které jsou pro takový vývoj závažné?

Praxe nás usvědčuje, že se nám to většinou nedaří. Tvůrci osnov a učebnic jistě mohou argumentovat, že v každé předmětné oblasti je nutno projít její historií, genezí souboru poznatků. Jistě. Jde však o to, která uzlová místa geneze zdůrazníme a jak, čím a jak naplníme soubor poznatků. Stojí za to projít si po určité době praktického života a zaměstnání učebnice, co z nich v člověku zůstalo a jak to pro něho bylo užitečné. Včetně toho, co jim dala škola "nad učebnice". Ale hlavně, na jaké individuálně těživé aktuální problémy jim neodpověděla, nevzbudila je odpovídajícími poznatky.

Všechno tohle by nejspíš mělo být i náplní pedagogického výzkumu. Samozřejmě včetně sekundárního vlivu školní poznatkové základny a prognostické dimenze výuky.

Zřejmě stojíme před potřebou najít takové uzlové body, takové klíče k jednotlivým oblastem, skutečné klíče myšlení, a ne záplavu informací a poznatků.

Čeká nás, praktiky i teoretiky různých oborů a oblastí života, velitele, pedagogy, veřejné pracovníky, nadřízené, rodiče a každého z nás bez ohledu na věk, abychom provedli v tom, co

áme a poznáváme, jakousi velkou syntézu. Syntézu toho, co je vrcholně nutné k porovnání např. lidskému tělu a podmínkám, které potřebuje pro zdravý vývoj, abychom byli schopni řídit a posilovat své zdraví nebo co je nutné znát o vlastním duševním životě, abychom se dovedli včas vyrovnávat se stresem, či co to vlastně musíme pochopit, abychom jako uživatelé mikroelektroniky se neděsili první poruchy, se kterou se setkáme, a mnoho dalšího.

Máme-li se stát v naší rodici se demokracii samostatnými občany, kteří jsou s to podstoupit ziková rozhodnutí a kteří budou umět svobody a svých občanských práv využívat a ne zneužívat, pak musíme spolu s vůlí chít občansky jednat a také znát. Znat demokratická pravidla, ákony, znát a osvojit si kulturu občanského jednání, kulturu diskuse a mnoho jiného.

Pak by také ubýlo náporu na linky důvěry, předmanželské a manželské poradny, protidůvěrské poradny, soudy, věznice, služby, protialkoholní poradny a mnoho dalších institucí, které musí suplovat za neharmonický rozvoj člověka, i když si samozřejmě uvědomujeme, že jejich existence je podmíněna i mnohým jiným.

Harmonický rozvoj člověka je vědomý mnohostranný rozvoj. Bez vědomého sebeřízení jej nikdo nedaruje, přestože velmi mnoho záleží na možnostech, které k němu společnost poskytuje. Nikdy zřejmě nebudou neomezené. Bude asi důležité, co budeme vědět, čemu budeme rozumět a jak povedeme sami sebe a lépe využijeme nebo dokonce zorganizujeme podmínky, které budeme mít k dispozici.

Mezi ně patří třeba sdělovací a informační technika. Naše vybavenost je zatím nedostatečná. Potom např. hromadné sdělovací prostředky. Kam se poděla stará dobrá zásada, že redaktor pustí do novin, časopisů, rozhlasu a televize jen takovou informaci a poznatek, který je i pro něho nový? Musí totiž kriticky předpokládat, že stejně to, co ví on, zná i čtenář a posluchač.

Informace je jen to, jak správně tvrdí kybernetika, co rozptyluje naši nevědomost, neznalost. Ostatní je šum. Že opakování je matkou moudrosti vypovídá o zcela něčem jiném. Jednotkou, kterou měříme obohacení našeho myšlení je bit. Neměli bychom si dát práci s tím, kolik bitů všemi informačními kanály rozšiřujeme?

Jak máme rádi český jazyk, i on potřebuje ve své písemné podobě další podstatnou racionalizaci, aby mladí lidé neztráceli čas výukou, která je z hlediska harmonického rozvoje člověka nadbytečnou. A tak by bylo možno uvažovat dál nad mnohými možnostmi racionalizace a optimalizace našeho života.

Snad je z toho zřejmé, že nejde ani tak o rozšiřování systému poznatků, jak k nim jednotlivé vědní disciplíny dospěly, ale o to, které jsou užitečné ve vztahu k člověku a jeho činnosti a myšlení.

Měli bychom se pokusit zorganizovat takovou syntézu myšlení a vyzvat teoretiky a praktiky různých oborů, aby odpovíděli na otázku: **Co by měl neodborník pochopit z jejich oboru, aby se mohl orientovat ve věcech, s nimiž se v životě setkává a setká v nejbližší i vzdálenější budoucnosti?**

Co by např. měl pochopit z filozofického myšlení, politického myšlení, čemu by měl rozumět ze svého duševního života, co by měl pochopit z péče o vlastní zdraví a zásad zdravého způsobu života, z tréninku fyzických sil a zásad odpočinku, z prvků řemeslného a technického myšlení, ze styku s obchodem, hospodařením s finančními prostředky, co by měl pochopit z umění, jak by se měl orientovat ve vztazích v rodině, se spolupracovníky a sousedy a v jiných věcech.

Přitom by soubor těchto syntetických poznatků měl být otevřený. Kdy konečně opustíme retardující praxi, že zprostředkováváme, zvláště ve školách, pouze soustavu ověřených poznatků?

Jak potom můžeme na lidech chtít, aby inovovali, zlepšovali, zdokonalovali a vynalézali nové věci, když jim předkládáme jen poznatky zcela ověřené, zafixované, a tím i nějak ukončené, neprovokující? Když jim neukážeme, jak jim realita otevírá další netušené prostory

neznáma, které mohou objevit? Jen tak nás a naše povědomí může obestřít nepravdivé tvrzení, že všechno už tu jednou bylo?

Zvykli jsme si v minulém systému na konečné odpovědi, byli jsme "vycepováni" v zjednodušeném přijímání konečných pravd. Ukázalo se, že pravdy světa jsou otevřené a že apriorická schémata nepřinesla řešení, leč mylná a mnohdy osudově tragická. Máme-li zůstat tvořiví, musíme přijímat, sdělovat i hodnotit poznatky jako prvky otevřeného poznání. Jinak si j v zárodku založíme bariéry svého rozvoje.

Harmonický rozvoj osobnosti zároveň znamená rozvoj tvořivé osobnosti. Nad těmito problémy se mučí nejen pedagog, vedoucí, rodiče, velitelé, vědeckí pracovníci. Cítí, že odpovědi přicházejí pomalu a opožděně. Měli bychom dohnat, co jsme promeškali a zůstat předstih, aby nás budoucnost neuzavřela do kleští izolovanosti, ale opravdu otevřela cest k našemu harmonickému rozvoji.

PhDr. Ing. Milan Ždímal, CSc.

"PAMPAEDIA" - PROJEKT CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Teoretický rámec projektu

Projekt celoživotního vzdělávání je především projektem **sebeřídícím**. Člověk jím reguluje svou životní profesní dráhu, kultivuje jím svůj kvalifikační potenciál. Porozumět záměru projektu vyžaduje stručnou teoretickou informaci o vývoji řízení člověka v moderní době 19. a 20. věku.

Sebeřízení vůbec je příznačné pro nejvyšší organizované otevřené systémy obecně, pro člověka jako homo sapiens zvláště.

V 19. století se centralizovala pozornost na člověka-producenta jako na zdroj pracovní síly co by součástí věcných, strojových, mechanických a energetických systémů. V tomto systému, příznačném pro prvou průmyslovou a energetickou revoluci je člověk včleňován do výrobních sil jako zdroj konkrétních kvalifikačních dispozic, fyzických, mechanických a technických především. Do terénu výroby vstupují v uvedené "prvé" technické revoluci zvenčí, jako intervenční, přírodní a technické vědy. Zvenčí koordinují funkce člověkovy pracovní síly pro potřeby strojových systémů. Dominace těchto věd je příznačná pro toto období technického rozvoje naší moderní civilizace. Řízení člověka se dále zvenčí.

Člověk jako abstraktní pracovní síla disponuje potenciálem produkovat tržní směnné hodnoty. Je v této souvislosti součástí ekonomických systémů, zhodnocujících produkci a akumulaci kapitálu. Do terénu průmyslu vpadají zvenčí ekonomické vědy, posuzující hodnotu vlastní věcné produkce. Zvenčí regulují člověka jako primární či souběžný zdroj hodnoty finálního produktu. Sociální a humanitární souvislosti produkčních a pracovních